

4585
1777/21
E173/11

ZWINGLI ULRIK

ÉLETE ÉS REFORMÁTORI MŰKÖDÉSE FŐBB VONÁSOKBAN.

IRTA S FELOLVASTA

A BÉKÉSBÁNÁTI EV. REF. EGYHÁZMEGYEI LELKÉSZI ÉRTEKEZLETEN,
1884. ÉVI MÁRCZIUS HÓ 31. NAPJÁN, HÓDMEZŐ-VÁSÁRHELYT

ERDŐS JÓZSEF,
EV. REF. LELKÉSZ.

DEBRECEN.

NYOMÁTOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1884. 1275.

ZWINGLI ULRIK

ÉLETE ÉS REFORMÁTORI MŰKÖDÉSE FŐBB VONÁSOKBAN.

IRTA S FELOLVASTA

A BÉKÉSBÁNÁTI EV. REF. EGYHÁZMEGYEI LEKÉSZI ÉRTEKEZLETEN,
1884. ÉVI MÁRCZIUS HÓ 31. NAPJÁN, HÓDMEZŐ-VÁSÁRHELYT

ERDŐS JÓZSEF,
EV. REF. LEKÉSZ.

MEZŐTÚRI REFORMÁTORI EGYHÁZI SZÜLY
LEKÉSZKÉZDŐNKÉRTI ÖSSZEÁLLÁSOK
KÖNYVTÁRA 1404 b. szám.

DEBRECZEN.

NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1884. — 1275.

E 173/11

E173/11

NAGYTISZTELETŰ
SZABÓ JÁNOS
KÖRÖS-TARCSAI EV. REF. LELKÉSZ,
BÉKKÉSBÁNÁTI ESPERES URNAK

MÉLY TISZTELETE JELÉÜL

AJÁNlja
AZ IRÓ.

ZWINGLI ULRİK

ÉLETE és REFORMÁTORI MŰKÖDÉSE FŐBB VONÁSOKBAN.

A nagy férfiú, kinek kegyeletes emléke az év első napján az egyetemes ref. egyházban hozzá méltólag felujtattott: Z w i n g l i U l r i k reformátor. A külföldi, kivált német nyelvű egyházi irodalom mezején, az ő születésének négyszázados évfordulója alkalmából, oly nagy mérvű és figyelemre méltó munkásság indult meg, mely élénken emlékeztet azon szélesb körű irodalmi tevékenységre, a mely összeß müvei első teljes kiadásának megjelenése, tehát 1842 óta egészen a hatvanas évek végeig, élettörténetének különböző szempontokból történt megírását s reformátori működésének és az egyetemes keresztyén egyházra tett hatásának méltatását illetőleg kifejtetett. Azonban neve, munkáinak gazdagsága és működési iránya nem részesült általában véve, teljesen megérdemelt méltatásban. Háládatos és egyuttal időszerű tárgy is ennél fogva ezen dolgokról tárgyilagosan és hiven szólani, épen e tisztelt gyülekezetben, mely Zwingli négyszázados születésnapjának fordulója alkalmából, a kegyeletes megemlékezés adóját leróni s halántékát a nagy reformátorokat megillető babérrel megkoszoruzni összesereglett. — Hadd vezessen hát bennünket képzeletünk a szabad Helvetiába, Toggenburg grófság kies fekvésű tájaira s keressük föl a helyet, hol egyházunk első nagy reformátori megalapítójának bölcsője rengett. A mennyire egy felolvasásra szánt tanulmány szűk kerete és terjedelme megengedi, megkísérlem főbb vonásokban felmutatni Zwingli életét és reformátori működését.

I.

Wildhaustól Zürichig. (1484—1519.)

1. A szép Toggenburg völgyének keleti részén fekszik Wildhaus község, hol a 15. század utolsó felében egy kegyes házaspár élt: Zwingli Huldreich és neje Meili Margit, környezve gyermekeik kedves csoportjától. E család egyik sarja volt Ulrich, kit 1484. évi január 1. napján ajándékozott az Ur szüleinek s a keresztyén egyháznak, hogy általa is terjedjen az evangyéliomi világosság sokaknak lelki üdvére. Első gyermekeit családi körben, szülei oltalom és figyelmes gondozás alatt töltötte s kilencz testvére közt korán kitűnt kedélyének élénksége és szellemi

fogékonysága által. Szülei lelkészi pályára szánták, már csak azon okból is, mert atyai és anyai nagybátyjai is lelkészek valának. Gyermeki fogékony kedélye a szülei tűzhelyen, családi társas körben nyerte az első benyomásokat, melyeknek hatásai életének későbbi éveiben határozottan észlelhetők voltak. Tapasztalat szerint a gyöngye gyermeki szívben az első behatások legtöbbször gyökeret vernek s idő múltán az egyéniséghez képest különféle alakban nyilvánulnak. Hogy maradhatott volna eredménytelen Zwingli életében is mindaz, a mit a családi körben mint gyermek a szülei ajkáról hallott? Hiszen még alig egy évtized telt el az ő születése előtt, hogy Helvétia hazaszeretettől lángoló fiai Merész Károly nagy hadseregét tönkre téve, a köztársaság szabadságát kivívták s a honfiúi lelkesedés csodás hatásáról bizonyosságot adtak Európa népeinek. Mindenkinél élénk emlékezetében élt még ama győzelem, mindenik családfő erről s a dicső multról regélt fiai előtt. Ezt tette az öreg Zwingli is, ki mint községének előjárója, hivatásszerűleg ápolta a haza iránti szeretetet s élesztette annak melegét. — Toggenburg vidéke is ama győzelem következtében szabadult fel a szentgallen apátság kegyuri főhatósága alól. — Mily lelkesedéssel beszélt mindezekről a tisztcsaládapa gyermekei előtt, mi által bennök s kivált Ulrich fiának szívében a köztársaság iránti szeretetet s a szabadság utáni vágyat igyekezett ápolni. Ez azon egyik fővonás a gyermek Zwingli életében, melyet nem szabad figyelmen kívül hagyni. Egyes nagyanyjának s atyai nagybátyjának bibliai elbeszélései pedig felébreszték benne a vallásos érzelmet s az isteni igazság diadalra juttatásának hő vágyát. Ez szintén oly körülmény, mely élete későbbi folyamának megértését megkönnyíti. S ha még hozzáveszszük mindezekhez azon hatalmas benyomást, melyet a gyönyörű alpesi vidéken növekedett gyermekre, a természet csodás erejű varázsa, a mennydörgés moraja, vagy a kelő és lenyugvó nap azon sajátos pompája gyakorolt, mely csak is alpesi vidékek lakóinak jutott élvezetül: azonnal tájékozást nyerünk mind arról, a mi Zwinglit már gyermekkorában gyönyörködtette, lelkesedésre buzdulni tanította s életének irányát mintegy sejteni engedte.

Az 1494. évtől, tehát tíz éves korától kezdve tizenöt éves koráig történt iskolai neveltetéséről kevés adataink vannak; de ezek is elegendők annak bizonyítására, hogy ifjúi szívébe a vallás, haza, tudomány és szabadság iránti szeretet jó korán beoltatott. Első nyilvános tanítója Binzli volt Bazelben, kit adataink után tudós és szelídlelkű férfiúnak ismerünk. Innen Bernbe ment Wölflin (Lupulus) Henrik gondos vezetése alá, ki nagy tudomány s az ókori klaszszikusokat alaposan ismerő egyén volt, kitől oly alapos készséget nyert, hogy már 1499-ben a bécsi egyetemet kereshette föl. Itt találta két honfitársát Vadian-t és Glareanus-t, kiket I. Miksa császár a költők babérkoszorujával tüntetett ki. A három sweizi ifju a bölcsészet és római klaszszikusok szorgalmas tanulmányozására szentelte idejét. — Ugyanez időben tanultak itt Hei-

gerlin és Enk — ki rendesen Ecknek iratik, — kik később tudvalevőleg a reformácziónak leghevesebb ellenségei voltak.

Az 1502. évben kevés szünet után a bázeli egyetemen, a nyugoti tudományosság e központjában találjuk Zwinglit, hol Wolfgang Fabricius Capito és Jud Leo barátaival együtt, az első szilárd theologiai alapot Wittenbach Tamás tanártól nyerte, a ki a latin és görög irodalomban, közelebről pedig a szentírásban mély alapossággal s széles ismeretekkel rendelkezett, s tanítványait a hű okoskodások sivár mezejéről az isteni ige élő forrásához kívánta vezetni. Zwingli nagy odaadással és ragaszkodással csüggött mesterén, ki mintegy prófétai lélekkel sejtette, miszerint közelg az idő, midőn a scholasztikus theologiai rendszer megdől és az egyház régi tana, Isten igéjének alapján ismét teljes érvényre jutand. Wittenbach volt az első, ki Zwinglit a szentírás olvasására buzdította s amaz üdvigazságra vezérelte, hogy Krisztus halála az egyedüli elégtétel a mi bűneinkért. Zwingli theologiai tanulmányai tehát határozott és szilárd alapon nyugosznak s már mint ifju theologus eljutott azon meggyőződésre, miszerint az igazság egyedüli kutforrása a szentírás.

2. Miután ifjui tanulmányait bevégezve, 1506-ban a magisteri rangot kiérdemelte: Glarusba hivatott lelkésznek. Ez állásának elfoglalása új időszak kezdete rá nézve. Ekkor és itt kezdett önállóan buvárkodni, tanulmányozni; belemélyedt az ujszövetség, főleg János evangyéliomának és Pál apostol leveleinek olvasásába, miket 1516-ban sajátkezűleg lemásolt s mindig magával hordozott. A szentírás szorgalmas tanulmányozásával egyidejűleg fejlődött nála a hitbeli meggyőződés, melynek alapján később az evangyéliomi igazságot győzelemre juttatni buzgólkodott. Ezenkívül előszeretettel tanulmányozta mirándolai Picus iratait s a klaszszikusokat, azon gyakorlati cél elérésére, hogy hallgatóit az evangyéliom örök kincseinek megismerésére vezérelhesse. Tanult, hogy másokat taníthasson s az üdvigazságok hirdetése által öntudatos keresztyéni életet teremtsen a hivekben. „Percipiebat — mondja Myconius — quam multa nosse oporteret, cui munus ad docendum Dei gregem commissum esset, inprimis scientiam Dei necessariam — tum orationem.“ Valódi gyakorlati lelkésszé, prédikátorrá törekedett magát kiképezni; mint ilyen, az egyházi szokások, hagyományok és intézmények eredetét, fejlődését s a keresztyéni hitéletre gyakorolt nem üdvös hatását élénk megfigyelése és vizsgálódása tárgyává tette. Ama megdönthetetlen bibliai igazságok, hogy a megigazulás hit által van s a bűnök bocsánata ingyen kegyelemből Krisztus érdeméért adatik, továbbá, hogy a megtérés az igazi keresztyéni élet egyik főfeltétele: már ekkor öntudatos meggyőződésévé váltak s szükségképen a keresztyéni istentisztelet lényegének megismerésére s másokkal való megértetésére vezették őt. De még nem érkezett el az idő, sőt maga is gondosan került minden alkalmat, hogy e hitbeli meggyőződését nagyobb körben terjeszsze, annyival kevésbé engedte magát ifjui hűv által kormányoztatni. Az írás mélyebb és beha-

több megismerése képezte a glárusi lelkész vágyát és feladatát s minél szilárdabb lett alatta a talaj, annál határozottabbak, hatalmasabbak voltak egyházi beszédei, melyekben korának és hazájának uralkodó bűneit, a veszedelmes és erkölcsrontó zsoldos szolgálatot ostromolta. Glárusi lelkészkedése alatt mint tábori lelkész két ízben (1513. és 1515.) vett részt a francziák elleni háboruban, melyben a sweiziak, mint az egyház védői harczoltak Felső-Olaszországnak a pápai uralom alá hódítása végett. E hadjáratok alatt azon tapasztalatra jutott, miszerint a pápaság inkább a világi uralom, mint az igazság győzedelme és terjesztése érdekében harczol. Ugy ezen keserű tapasztalat, mint azon szomorú helyzet látása, hogy a sweizi vitéz ifjuság hiu s család ígéretekért és bűnbocsánat nyerhetés ürügye alatt, a pápák hatalomvágyó terveinek kivitelére, zsoldos csapatként oda hagyja a hazát; majd a francia királyok által megvesztegetve, nem áttallanak könnyelműen azok zsoldosaiul szegődni: mindez elkedvetleníté a hazája dicsőségéért és az evangyéliomi igazság diadaláért nemesen buzgó ifju lelkészt s glárusi állomását, a francia királypártiak ellenségeskedései és rágalmai miatt elhagyva, segédlelkézi minőségben 1516 nyarán Einsiedelnbe ment.

3. Tíz évi lelkiismeretes lelkipásztorkodás tapasztalataival, komoly theologiai készséggel, a klaszszikus humanismus és bölcsészet kincseivel gazdagon megrakodva s mindenek felett Krisztusban hittel felfegyverkezve indult Zwingli Einsiedelnbe, reformátori működésének — mondhatnók — első színhelyére. Az itteni kolostor, mely a tizedik században a szent szűz tiszteletére építettett, Dél-Németország, Helvétia és Franciaországra nézve a legkeresettebb bucsujáró hely, a mennyiben itt teljes bűnbocsánat szerezhető. Zwingli keresztyéni lelke elszomorodott a bucsujárók roppant nagy számának láttára s Isten dicsőségének hirdetéseért lángolva, 1518 pünköstjén az összeseregelt bucsujárók előtt felemelte szavát az ott táplált bűnös ábrándtanok ellen, hirdetvén, hogy Isten kegyelme mindenütt jelen van s a bűnös ember egyedüli üdvössége Krisztus! Zwingli beszédének hatása nagy volt s szavai gyorsan elhatottak Helvetia bércein és völgyein keresztül a szomszédos államokba, sőt a hír szárnyán eljutottak azok Rómába is, honnan Schinner bibornok és Puccius pápai követ utasítást kaptak a merész prédikátor csitítására. A pápai trón két nagy tekintélyű támogatója meg is tett mindent, hogy Zwinglit a római kuria érdekeinek megnyeressék; Puccius pápai követ igen bizelgő modorban adott kifejezést Zwingli szónoki s tudományos érdemei felett való elismerésének, egyszersmind felmutatta előtte a lépcsőt, melyen fokról fokra, többről többre emelkedhetik. De Zwingli többre becsülte Krisztus keresztyét és tövis koszoruját, mint a világ hiu dicsőségét! Bizalmatlan lett minden iránt, a mi a római kuriától eredt. — Schinner bibornok és Puccius pápai követ előtt az egyházi reform szükségességét fejtegeti, igazolja és sürgeti; majd ismét felhívja Landenbergi Hugó konstánczi püspököt, hogy kerületében a tiszta evangyéliom hirdetését ajánlja

s az egyházi visszaéléseket szüntesse meg. Az ezen irányban tett reformkísérletei és felszólalásai minden jelentékenyebb siker nélkül maradtak s megérlelődött lelkében azon meggyőződés, miszerint a megkezdett pályán megállapodnia nem lehet és nem szabad; s barátjával Capitoval már „de dei ciendo Papa“ értekezik.

Erre nézve az egyházi több rendbeli visszaélésekön kívül hatalmas indító ok volt, a bűnbocsátó levelek árulása Sámson ferenczrendű szerzetes által, ki 1518-ban Helvetiában hasonló módon üzérkedett áruival, mint azt Tétzel cselekedte Szászországban. X. Leo pápa ezen új pénzforrást fedezte fel dicsvágya és fényűzése kielégítésére. Zwingli keresztényi lelke felindult e bűn láttára s beszéde, melyet a bűnbocsátó levelek ellen tartott, Helvetiában és Délnémethonban örömteljes lelkesedéssel fogadtatott, s nőttön nőtt azoknak száma, kik a bűnök bocsánatát és az üdvösséget Krisztusban keresték. De ezzel már egyszersmind elérkezett azon időpont is, hogy az evangéliomi igazság szabadabb és tágasb tért nyerjen s diadalról diadalra jusson, úgy Helvetiában, mint mindenütt, a merre csak lelki sötétség és tudatlanság tartja vala fogva a lelkeket, mint foglyokat.

4. A mi már Zwingli glárusi és einsiedelni lelkipásztorkodásának alanyi és tárgyi előnyeit illeti: arra nézve itt, a mondottakkal összefüggőleg, röviden következőket kell szemügyre vennünk: Az ifjú Zwingli, ki Bécsben, a humanisták egyik fő gyűlpontján, Vadian és Glareanus honfitársai és barátai társaságában sokszor foglalkozhatott Helvetia népe boldogításának és hazája dicsőségének gondolatával — ime, mint glárusi lelkész, fájdalommal látja működésének kezdetén, hazája és honfitársai erkölcsi hanyatlását, melyet a zsoldos háboruzások folytán kifejezett fényűzés, bujaság, nagyravágyás és más bűnök a nép minden rétegében előidéztek. A tudomány és ékesszólás egész hatalmával, lelkészi hivatásának teljes tudatában száll sikra amaz erkölcsi romlottság ellen; törekvése oda irányul, hogy a szivekből kihalt isteni felelmet, az Ur törvényének tiszteletét, az evangéliom iránt való engedelmességet életre költse a gyülekezetben. Imé — Zwingli vallásos meggyőződésének fejlődésével és gyakorlati lelkészkedésének tapasztalataival, egyidejűleg nyilvánul a társadalmi életre irányuló honfiai érdeklődése is. Ha glárusi pap korában megelégszik pusztán tudományszomjának kielégítésével s hazája közjavanak munkálása iránt közönyös marad: talán idővel híres tudóssá s kora első rangu theologusává válhatik vala, de nehezen leendett volna egy sajátlagos, eredeti szellemi mozgalom s ama hatalmas újjalakulás vezérferfiává. Valamint az is következtethető, miszerint a társadalmi ügyek iránt való honfiai érdeklődésének, a vallás ügyéveli szoros összekapcsolása, továbbá a szentírás mélyebb tanulmányozása nélkül is talán igen nagy ujtító válhatandott belőle, de megszűnt volna Helvetia providentiális reformátora lenni. E két fő, t. i. egyházi és társadalmi motívum összhangzatos fejlesztésében rejlik Zwingli egyik fő jellemző

tulajdona; a mennyiben ugyanis a társadalmi közjó érdekeinek fejlesztésére és a valláserkölcsei élet megújulására irányzott működését, szilárd kapcsolatba és összhangba tudta hozni. A társadalomban elfoglalt álláspontjával ugyanis nem férhetett össze, hogy pusztán saját lelki szükségének kielégítésével, avagy az írás behatőbb tanulmányozásából nyert szellemi kincscsel megelégedjék; másfelől meg épen ezen az uton jut ama meggyőződésre, miszerint hivatása és keresztyéni feladata az egyetemes emberiség javára czélzó és a hiterkölcsei élet terjesztésére irányuló érdekeknek hűséges szolgálatában áll. Innen van, hogy Zwinglinél már kezdetben kettős működési irányt: Helvetia társadalmi üdvére s a középkori egyház reformálására czélzó dualismust találunk, mely utóbbi czélra az anyagot és fegyvert egyaránt, az Isten igéjének gazdag tárházából és fegyvertárából nyerte. E fenséges kettős czél elérésére irányzott működését tekintve, jó ideig egyenletes fejlődést tapasztalunk, míg már későbbi éveiben az egyházi reformálás munkája tulsulyra emelkedik. De csak is később; mert glárusi lelkészkedése idejében még nem találjuk fel a római egyház elleni föllépés határozott nyomait. Midőn ugyanis Helvetia népét az ősi honfui erények és tiszta erkölcsök követésére inti: ekkor még nemzete és hazája dicsőségének eszményképe, a tiszta erkölcsi ideál győzedelme, de nem a középkori egyháznak az apostoli korszak tisztaságára való visszavezérlése lebeg szemei előtt. A mi pedig ezen időbeli tanulmányait illeti, főgondja még mindig: az evangyéliumi igazság megismerése és a tudomány kincseinek gyűjtése. A szentírás eredeti szövegének tanulmányozása mellett az egyházi atyák u. m. Origenes, Chrysostomus, ezenkívül Erasmus human műveit olvassa s az evangyéliumi igazságok és az összes írások megérthetése nézve nem találván elégségesnek az egyházi atyák iratait, Myconius szerint „in coelum suspexit, doctorem quaerens spiritum, precibusque supplicans, largiretur, quo sensa divinae mentis erui quam rectissime possent.“

Az érintett módon letett alapon áll a Zwingli, midőn Einsiedelnbe ment, hol keresztyéni lelkiismerete által indittatva, a római egyház visszaéléseivel szemben küzdőterre lépett. Eddig a társadalomban, a nép erkölceiben, most pedig már az egyházi intézményben, a vallásban látta a pogányság pusztítását. Lelkiismeretének szavát nem némithatta el. A kötelességérzet és keresztyéni hivatásának tudata ellenállhatlanul szólásra indítják őt. Ki kell üznie Helvetia földjéről az erkölcsi romlottságra vezető veszedelmes szerzetest. Azon egyház kötelékében, mely az ily üzelmekkel áztatja a bűnös lelkeket — nem maradhat; azon egyháztól, melynek főpásztorai a sweizi nép erkölcsi tisztaságát a zsoldos szolgálatok által megmételvezik s a lelkeket örök kárhozat örvénye felé vezetni bűnnek nem tartják — ez egyháztól Zwingli jót nem várhat, nem remélhet. Nyíltan sikra kell hát szállani ez átalános romlottság ellen! E harczban csak Isten igéjének két élő fegyverével lehet harczolni. Apostoli lélekkel hirdeti tehát: „Az ember egyedüli üdvössége Krisztusban

van. Krisztushoz kell mennünk, ki így hívogat: „Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok és megterheltettetek, és én megnyugosztalak titeket.“ Mát. 11. 28. Egyedül Krisztus által kell kormányoztatni a hívők szent társaságának. Imé — ezzel eljutottunk Zwingli egyházreformálási törekvésének egyedüli szilárd alapjához. (Theol. Stud. et Krit. 1862. IV.)

II.

Zürich egyháztársadalmi reformálása. (1519—1526.)

1. Amaz örök üdvigazságok erejétől áthatva s a Krisztusban való keresztyéni hit által vezéreltetve, foglalta el a legjobb férfi korában levő Zwingli 1519. év első hetében zürichi lelkészi állomását. „Zürich az evangéliom hirdetése előtt hasonlatos volt az ókori Korinthus városához — mondja Bullinger. — Sok bujaság és könnyelműség vala ott, mivel ott tartattak a gyűléskezések és sok nép gyült össze oda, fejedelmek és követurak is valának ottan.“ Zwingli beköszönő egyházi beszéde röviden magában foglalta mindazt, a miből később zürichi működése kifejlődött s kijelölte az irányt, melyen haladni fog. „Az üdv igazi forrásához Krisztushoz kívánlak benneteket vezérelni, — mondá — mert az ő evangélioma Istennek ígéje, sokaknak lelki üdvösségére,“ tehát az Isten ígését és semmi mást, mint Isten tiszta ígését kívánta predikálni. S hogy csak egy rövid év leforgása alatt is, amaz ókori Korinthushoz hasonlatos Zürichben mily áldásdus siker koronázta Zwingli hü munkáját, bizonyítja Myconius barátjához 1519. december 31-én írt levele, melyben így szól: „Non . . . soli sumus: Tiguri plus duobus millibus permultorum est rationalium, qui lac jam spirituale sugentes, mox solidum cibum perficient, illis misere esurientibus.“ Zwinglii Opp. VII. pag. 104.

A valláserkölcsei ébredéssel és a hitélet meggyökereztetésével egyidejűleg a társadalmi erkölcsöknek és szeretett hazája megújulásának érdekében is lelkesen hatott és buzgólkodott Zwingli. Felemelte szavát a nép között elterjedt mindenféle babonák, hizelgés, erkölcsi sülyedés, zsold és ajándékok elfogadása ellen; intette, buzdította a népet jobbulásra, megtérésre, a törvény tiszteletére, a keresztyéni szeretet és hűség gyakorlására. Részrehajlatlanul ostromozta a bűnt; nem kimélt sem pápát, sem császárt, sem királyokat és fejedelmeket, nem saját honfiai sem. Mivel az élő istenige volt beszédeinek alapja és tartalma, hitte s meg volt győződve, hogy az igazság és keresztyéni erkölcsiség győzedelmeskedni fog a hamisság és romlottság felett. S míg megrettenés nélkül harczolt az Isten ígéjének kétélű fegyverével: ezalatt szelid kezekkel kötözte a fájó szívek sebeit.

Említve volt már, hogy egyházi működése mellett a társadalmi jólét munkálását is felölelte lelkipásztorkodása kezdetétől fogva. A mint általában tudva van, az idegen hatalmak uralomvágyó terveik kivi-

telére Helvetia harczkész, edzett fiaiban kerestek és jó zsoldért találtak is szövetségeseket. Az ősök erényeit feledve, idegenek zsoldjába szegődni nem átalott az erkorsosult nemzedék. Önkényt érthető, hogy ily állapotok folytán mindennemű bűnök elharapóztak s a nép erkölceit végromlással fenyegették. E veszedelmes áramlat ellen irányozta Zwingli első sorban is — mint zürichi lelkész — hazafias működését. Helvetia megmentése, egy általános nemzeti megújulás létrehozása — és pedig mindez vallás erkölcsi eszközökkel, az evangéliom alapján elérve — képezi Zwingli honfiai lelkesültségének tárgyát, vágyódási célját zürichi lelkipásztorkodása kezdetén. Felmutatja a veszélyt, mely az idegen hatalmak által helvét zsoldosok segélyével folytatott háboruzások következtében az egész köztársaságot romlással fenyegeti: elnyomatik az igazságérzet, uralomra jut a bűn, kihálnak az ősi nemes erények, az egyetértést pedig viszálykodás, gyűlölködés és hűtlenség váltja fel. Látja, miszerint a sülyedés és szétvonás által elerőtlenült hazát csak is egy fegyver képes megmenteni: az Isten ígéje! S miként Izrael népének lánglelkű prófétái cselekedtek: úgy emelte föl szavát Zwingli, a nép üdve s a haza javának és jövőjének érdekében. És beszédének erejével sikerült Zürich tanácsának többségét s a népet öntudatra ébresztenie és a fellángolt honfiai lelkesedés és érzelem — mely Isten ígéből nyerte a tápot és erőt — diadalmaszkodott az önzés és féltékenység felett, mely idegen udvaroknál keresett támaszt. Zürich meg lett óva minden idegen befolyástól s az ősök komlysága és az Istenben való bizalom új életre támadt.

2. Hasonló szilárd elszántsággal párosult tapintat vezérelte Zwinglit az egyházban uralkodott visszaélések és bűnök ellen irányult küzdelmeiben is. Nem elhamarkodva, hanem mindent jól megfontolva cselekedett. Isten parancsára és akarata szerint fogott munkához s Istentől várta az áldást és sikert munkájára. Az evangéliom erejével s az ettől áthatott zürichi tanács tapintatos közbenjárása folytán utasított ki a bünbocsátó levelekkel üzérkedő olasz szerzetes Sámson a zürichi határból és Helvetiának földjéről. I. Tim. 4. 1—4. felett tartott predikációjában nemesen kikelvén a bőjt ellen, az arra vonatkozó egyházi rendelkezések alaptalanságát s a szentírással teljesen ellenkező voltát felmutatta. — Ennek hallatára a konstanci püspök, küldöttei által az egyházi szokások épségben tartására inté a zürichi lelkészeket, (1522. ápril 7.) mire a tanács válaszul alapos tájékoztatást kívánt. Ez alkalomból látott napvilágot Zwingli első reformátori műve: „Von Erkiesen und Freyheit der Spysen“ (Zwingli Werke I.), melyben a bőjti rendelkezések szentírással ellenkező voltát kimutatva, egyszersmind a népet a tulkapásoktól való óvatosságra inti. Most már a pápaság hívei is kezdettek figyelmesekké lenni a bekövetkező eseményekre. A luczerni ösgyűlés a püspök felhívására (1522. május 27.) megtiltotta a lelkészeknek a nyugtalanító prédikációk tartását, maga a püspök pedig pásztori körlevélben óva intett bárminemű ujtás ellen s fővikáriusa Faber meg az új életre ébredést csirájában

akarta elfojtani. Zwingli üldözőbe vétetett s egykori egyetemi barátja Fáber által minden megtétetett elnémitására. De Zwingli nem hallgatott. 1522. augusztus 23-án kibocsátotta *Apologeticus Archeteles* című s a konstanci püspöknek ajánlott védekező munkáját, melyben a tapasztalt megtámadtatásokat diadallal verte vissza. (Zwinglii Opp. Vol. III. pag. 26—76.) Ellenségei száma pedig növekedett úgy egyházi, mint társadalmi részről. Kérlelhetetlen ellenségei: a szerzetesek, a legbecstelenebb híreket terjesztgették róla s folytonosan ellene prédikáltak; a zsoldos harczosok pedig fenyegették és üldözték, mint lázítót. — Zwingli nem rettent vissza, főleg midőn tapasztalta, hogy az evangéliomi igazság után vágyakozó lelkek tisztelettel és barátsággal csoportosulnak körébe s csatlakoznak hozzá. Az evangéliomi igazság kivivandó győzedelme új erőt, kitartást és bátorságot kölcsönzött az igazság eme kiválasztott harczosának.

3. Az 1523. évtől kezdve, a polgári hatósággal egyetértőleg messzeható ujtásokat vitt keresztül Zwingli, miután előbb ellenfeleit az igazság szavával elnémitotta. — Rendkívüli fontosságu volt s a helvét reformációnak sajátlagos alakulást kölcsönzött azon új intézmény, mely szerint Zwingli tanácsára, Zürich népe és lelkészi testülete az egyháznak külső és szertartásbeli ügyei felett való határozás jogát, a kétszáz tagból álló tanácscsal megosztotta s együttesen gyakorolta oly formán, hogy a tanács mindenemű határozásaiban Isten igéjét tartsa szem előtt s a szerint cselekedjék. Ezen intézkedés által vált lehetségessé, hogy Zürichben a reformáció munkája mindennemű lázongás vagy felkelés ijedelmeitől meg lett óva; másfelől pedig ily módon az evangéliom megszentelő ereje hatotta át a polgári életet is, a mennyiben a hatóság bármiféle határozatai és rendeletei az Isten igéjének zsinórmértéke szerint hoztattak. A keresztyén állam és keresztyén hatóság így lett az isteni törvényeknek és jogoknak képviselőjévé, a nélkül, hogy az egyház és szolgálai akadályozva lettek volna szent hivatásuk betöltésében.

Miután az új evangéliomi mozgalom következtében az egyházi és társadalmi rend egyes izgatók és az új irány ellenségei által felforgatással veszélyeztetett s a zürichi tanácsnak a béke és egyetértés helyreállítására s az evangéliom háborítatlan hirdetésére vonatkozó intézkedései sikertelenek maradtak: Zwingli tanácsára s kívánságára elhatározottat, hogy — az elterjedt álhírek, méltatlan rágalmak és megtámadtatások nyilvános felderítése, a közjó és lelki béke és keresztyéni egyetértés helyreállítása céljából — 1523. évi január 29 napján, a zürichi nagy tanácssteremben nyilvános vallási beszélgetés — közvita — tartassék. A kitűzött időben és helyen hatszáznál többen seregelték össze. Megjelentek a konstanci püspök képviselői, köztük Heigerlin-Faber is, ezenkívül számos tudós, a zürichi lelkészi testület, nagy számu polgárság és vidéki nép, „mert sokan nagy kíváncsisággal voltak, hova dől el ez a dolog.“ A terem emelkedettebb részén ült Zwingli, ki 67 tételben

foglalta össze az általa hirdetett evangyéliomi tan lényegét s védelmezte azt a tudomány és ékesszólás oly hatalmával, melylyel míg ellenfeleit meggyőzte, másfelől a tanácsot az evangyéliomnak annyira megnyerte, hogy ez az összes lelkészeknek a tiszta evangyéliom hirdetését megparancsolta. A püspöki párt, főleg Faber, magát tartván győztesnek s Zwingli tételeit hamisságon alapulóknak és az evangyéliommal ellenkezésben levőknek nyilvánítva: Zwingli ugyanazon évi július 14-dik napján óriási munkával elkészített tételmagyarázatait közzé tette, jelszavául Máté 11. 28-at választván. (Zw. Werke I. 169 kk.) E felséges mű meggyőző ereje, bibliai egyházi beszédeinek hatalma s Jud Leo barátja és lelkész társa prédikációinak hatása folytán egész új mozgalom és élet támadt s elérkezett azon időpont, midőn az egyházi reformok életbeléptetése halaszthatlan szükségességgé vált. Most már a legjelentékenyebb változtatások bizonyos rendszer szerint egymás után vitettek keresztül. Ugyanis Zürichben még eddig az isteni tisztelet rendjében és az egyházi intézményekben jelentékenyebb ujitások nem tétettek, a mennyiben Zwingli megelégedett azzal, hogy Isten igéjének hamisítatlan prédikálása által a hallgatókat Krisztushoz vezérelje. — Azonban az említett zürichi vitaértekezlet következtében nyert győzelem, továbbá ama hittételek fölött közrebocsájtott hittani fejtegetései által elért eredmény: határozottan követelték, miszerint a letett alapon az egyházi intézmények és az isteni tisztelet külső alakja s módja bibliai alapon rendeztessenek; az egyházi életre és fegyelemre vonatkozólag pedig rendszabályok hozassanak; a pápaság uralma alatt eltemetett evangyéliom új életre támadjon, szóval: a Krisztus tudománya hamisítatlanul a lelkek közkincsévé tétesék. Zwingli eleve hiven gondoskodott arról is, hogy a polgári felsőbbség védelme alatt bárminemű reform a lehető legkiméletesebb módon és rendes uton történjék, hogy a hitben gyöngéknek bántódásuk ne legyen, az ingadozó nádszál el ne törjék s a hit pislogó mécs lángja ki ne aludjék. „Isten látja lelkemet, hogy építeni s nem rombolni kívánok“ mondá. Ezen szelid bánásmódjával s tapintatosságával férfias határozottságot párosított egyes reformok teljes kivitelében. Elve volt, hogy minden egyházi intézmény, ha ellenkezik Isten igéjével, eltörlendő, mert „minden növény, melyet nem a mennyei atya plántált, ki fog irtatni“ Máté 15. 13. Oly művet szándékozott létrehozni, mely kiállja a tűzpróbát. — Azért választá műve alapjául a Krisztust, ki az apostolok és próféták tanításainak, iratainak s magának az anyaszentegyháznak alapja.

Ily elvek szerint alakíttatott át a Nagy Károly által alapított és az ő nevét viselő Károlytanoda vezetésével megbízott káptalanzárdai intézménye: lelkészképző intézetté, mely Zwingli terve szerint kiválólag a szép és szent tudományok művelésére lett felavatva; ezen átalakulás üdvös hatása folytán szerveztetett és idomult át a Német Lajos király által 833-ban alapított női monostor is, melyet 1524. december 4-én az akkori főnöknő a tanácsnak engedett át minden javadalmakkal együtt,

„hogy a tisztelt tanács mindezt Isten dicsőségére, a lelkek üdvére, a szégyenkek vigasztalására és segítségére fordítsa.“ Ide hivatott meg tanárnak Myconius Einsiedelnből. E két ős, egyházi jellegű intézetben ezen időtől kezdve evangéliomi szellem fuvalt, sokat hatva Isten dicsősége mellett Zürich hirnévének terjesztésére is.

Ily módon szerveztettek a zárdákból jótékonyági intézetek: beteg ápolók, kórházak és menedék hajlékok a keresztyéniszeretet munkáinak gyakorlására. S hogy a lekipásztorok lelki hivatásukat apostoli módon munkálhassák, felmentettek a papnőtlenység ígája alól, minek folytán a lelkész testületre nézve áldásos ujtás lett életbe léptetve.

A képekre és misére vonatkozó ujtásokat megelőzte az 1523. évi október 26. és 27. napjain több mint 900 egyén jelenlétében tartott második közvita, melyen a meghívott három helvét püspök közül egy sem képviseltette magát. Az egyes thesiseket Zwingli és Jud Leo védelmezték. E vitaértekezleten az evangéliomi igazság ujjal győzedelmeskedett s ennek következménye volt azon körülmény, miszerint a képek egy év lefolyása multán a templomokból óvatosan eltávolítottak; majd a körjáratok és mindenféle babonás szokások eltöröltettek, az ereklýe cson tok tisztességesen eltemettettek, a t e m p l o m o k f a l a i k i m e s z e l t e t t e k s a m i s e l a s s a n k i n t k i d i v a t o z o t t, u g y h o g y a z 1525. évi ápril 13 án husvét előtt való csütörtökön a Zwingli által már előbb kidolgozott és nyomtatásban megjelent liturgia szerint, a bibliai szereztetési szavak értelmében osztatott ki az u r v a c s o r á j a két szín alatt. Az urvacsorájának ily módon lett behozatala más egyházi cselekmények átalakítását is idézte elő, így például a keresztség a lakosság nyelvén németül minden babonás szokások és fogadalmak elhagyásával hajtattott végre. A b é r m á l á s h e l y é b e a f e l n ö t t e k h u s v é t k o r é s k a r á c s o n k o r e l ő k é s z i t t e t t e k s a z u r v a c s o r a t a n á n a k m e g i s m e r é s é r e t a n i t t a t t a k, a m i d ő n a z t á n h i t v a l l á s u k r ó l b i z o n y s á g o t t e t t e k. A z i d e g e n n y e l v ű m i s e é n e k e k e l h a g y a t t a k; 1525. július 19. óta pedig a reggeli mise helyébe r e n d s z e r e s b i b l i a m a g y a r á z a t l e t t b e h o z v a. K i l e n c z ó r a k o r v e t t e k e z d e t t a Z w i n g l i á l t a l 1. K o r. 14-re hivatkozással próféciának nevezett isteni tisztelet — kezdve imával; melyet a felolvasott bibliai szöveg népszerű kifejtése követett — s zárva utóimádsággal. Estendett bibliamagyarázatok, vasárnap délelőtt és délután pedig egyházi beszédek tartattak. Ily módon a hivek gazdagon részesültek az Isten ígéjének tápláló és egészséges eledelében s egészen új keresztyéni élet támadt, nagyobb körben leendő egyházi reformálásra nyujtva reményt.

A jelzett irányban és alapon eszközölt egyházi reformoknak minden felmerülhető tévelygések ellen való megvédése s a keresztyéni erkölcsi-ség ápolása céljából: mind az egyháztagokat, mind a lekipásztorokat egyaránt kötelező f e g y e l m i s z a b á l y o k l e t t e k é l e t b e l é p t e t v e. A z ü n n e p n a p o k s z á m a l e s z á l l i t t a t o t t, a h á z a s s á g i s z ö v e t s é g e k k ö t é s e e v a n g y é l i o m i a l a p o n r e n d e z t e t e t t, s a m i r e n d k i v ű l i f o n t o s s á g u i n t é z -

mény: 1528 ban a zsinati rendszer vitetett be az egyházszervezetbe oly formán, hogy minden évben kétszer, húsvétkor és ősszel a lelkészek és a gyülekezetek képviselői összegyűltek s az imádsággal kezdődött tanácskozmányokban a tanra, egyházi életre, a lelkipásztorok tisztére vonatkozó dolgok lettek megvitatva és elintézve. Emez intézmények által a reformáció üdvös munkája a zürichi egyházban, az apostoli egyház mintája és az Isten igéjének zsinórmértéke szerint létrejött s keresztülvitetett. A mint láthatjuk: egész csöndben, drámai jellegű mozgalmak nélkül, de biztosan és népszerű módonban indult és szilárdult meg Zwingli apostoli buzgó munkálkodása következtében a reformáció Zürichben s tulajdonképen a keresztyéni öntudatra ébredt és Isten igéjének ereje által áthatott gyülekezet, illetőleg annak polgári hatósága reformálta önnön magát!

III.

A zürichi reformáció diadalutja, külső akadályai, sákramentomi harcz. Zwingli hőshalála.

1. Az Isten igéjének buzgó hirdetése győzedelmeskedett Zürichben; új hitélet támadt, áldást és üdvöt árasztva egyházra és társadalomra egyaránt. E valláserkölcsei újraébredés buzdítólag hatott Zürich falain kívül is, és Helvetia különböző vidékeiről, Német-, Francia-, sőt Olaszországból is az evangyéliomi igazság számos barátai Zürich felé tekintettek s a tetterős helvét reformátortól kértek a szentírás egyes helyeinek értelmezésére nézve utbaigazítást, kételyeikben, küzdelmeikben vigasztalást és tanácsot. — Számos schweizi zárda elzárt czelláiba elhatott az evangyéliom jótékony fuvallata, éltetve, üdítve az igazság után epedő lelkeket. Az evangyéliomnak Zwingli által megismerttetett hatalma sok lelket tett szabaddá, kik szerzetesi fogadalmak és emberi rendelkezések mint megannyi lelki bilincsek által tartattak fogva. A zárdák azonban nem voltak az evangyéliom terjesztésének munkájára rendeltetve. — A szentírásnak anyanyelven való hirdetése és terjesztése vala ama tényező, minek folytán az utolsó kunyhó is iskolává változott, hol a szent lélek volt az isteni dolgok tanítója.

A zürichi egyházreformálás üdvös mozgalma, Zwingli barátai által Helvetia városaiban és völgyeiben mindenütt terjesztve, élénk viszhangra talált. Először is Helvetia keleti kántonjaiban: Glarusban, Toggenburg völgyében, Appenzellben, St. Gallenben, hol Zwingli tudós barátja Vadian egyszersmind polgármester is, volt főterjesztője a reformációnak; továbbá Graubündenben, Churban, Schaffhausenben, szóval: az 1529. év végéig egész keleti Helvetiában.

A nyugoti kántonokban a reformáció elfogadása Bern elhatározásától tétetett függővé. — Bernben a reformáció meggyökereztetésén a tapintatos Haller Bertold apostoloskodott; de bár a polgárság megnye-

retett is az evangyéliomnak: a nemesség gyanakvólag tekintette ez új mozgalmat. Faber, ki Zwinglinek s a reformácziónak heves ellensége volt, a berni nemesi és főrangú osztály körében mindent elkövetett a reformáczió elnyomására; azzal érvelt, hogy ma a rendes papok és főpásztorok ellen zudul fel a tömeg, holnap a nemesi és főrangú osztályra kerül a sor. Ily értelműek valának a konstanciái püspök körlevelei is. Ezen körülmények miatt Bern sokáig ingadozott a reformáczió elfogadására nézve s a köztársaság kormánya középállást igyekezett elfoglalni a pártokkal szemben. Az evangyéliom hirdetésén kívül meg volt tiltva bármilyen egyházi újítás. De a reformáczió ügyét éppen az ellenfél cselszövé tervei juttatták diadalra itt is. — Faber és társai ugyanis az evangyéliomi tant az egyház rendelkezései és tanai által remélvén legyőzhetni: az ismert Eck ingolstadt-i tanár és a pápaság akkori leghatalmasabb védelmezője ajánlatára és közbenjárása folytán, a luczerni nemzetgyűlés 1536. évi márczius 23-án, Zürich megkérdezése nélkül, egybehívta az érdekelteket, a május 21-től június 8-ig Bádénben tartott vallási értekezletre. A cél Zwingli elnémitása, de nem az igazság nyomozása vala. Azon fenyegetődzések, üldözések, kinzátások és kivégeztetések, melyeket az evangyéliom híveinek, a kath. párti felizgatott tömeg részéről tapasztalniok s elszenvedniök kellett: arról győzték meg a zürichi tanácsot, hogy Zwingli életveszély nélkül nem közeledhetik Bádén kapujához. Mintegy jelezte a tömeg, mi vár Zwinglire, ha el megy. Nem is bocsátotta el őt a zürichi tanács, helyette Oecolampadius és Haller képviselték a református pártot. A hosszú vita az evangyéliomra és ref. tanfelfogásra nézve igen kedvező eredménnyel végződött s Oecolampad komoly, meggyőző érveivel az ellenfél részéről számosakat megnyert a Krisztus evangyéliomának és az ezen alapon reformált keresztyén egyháznak. E kedvező hatás nem sokára tapasztalható volt. Ugyanis a következő év április havában megejtett tisztujítás alkalmával a református párt hívei többséget nyervén a tanácsban, a lakosság akadálytalanul a reformáczió felé hajolt. Az ügyek ily kedvező alakulása következtében oszlani kezdettek az eddig uralkodott akadályok, főleg a tanács azon intézkedése folytán, miszerint ez a polgársággal egyetértve, a zürichi közvita mintájára nyilvános vitaértekezlet tartását rendelte el. A konstanciái, vallási, bázeli és lausannei püspökök „mint főpásztorok és lelki gondozók, kik nem arra hívtak, hogy a juhokat nyírják, hanem hogy legeltessék, különben jogaikat és jövedelmeiket a berni kerületben el fogják veszteni“ — szintén meghívtak, de sem meg nem jelentek, sem nem képviseltették magokat. A több mint száz lelkész és tudós, köztük Oecolampadius, Bucér, Capito és roppant nép jelenlétében 1528. január 6-án megnyílt s Zwingli irányadó vezetése mellett folytatott berni értekezlet az evangyéliom híveinek győzedelmével végződött s Bern városa, melyhez ellenség nem közelíthetett megtorlás nélkül, meghajolt Krisztus szelid igája alatt s az evangyéliom hűséges szolgájává esküdött.

Bern nemes példájára azonnal feltárta kapuit a reformáció előtt Neuenburg, Waadt és Genf, hol Farel Vilmos apostoloskodott láng lélekkel és diadallal. Bázelen is, hol előbb Capito és Hedio, majd 1522 óta Oecolampadius János voltak az evangéliom buzgó hirdetői, áldásosan hatott Bern példája és sokat tett arra nézve, hogy itt az új evangéliomi mozgalom által keltett egyházi és hitélet megerősödött s Bazel az ev. ref. egyházi tudományosságnak három századon át egyik messze világító fénypontjává lett.

Helvetián kívül tért foglalt a Zwingli irányu reformáció kiváltképpen a délnémet városokban és a Rajna mentében. Az evangéliom hirdetőinek egész serege működött e helyeken; a többek közt Mainzban Capito és Hedio; Frankfurtban Melander; Hessenben Lambert; keleti Frieslandban Aportanus, kinek később utódja a nagyhirű Laszky János lengyel főnemesi családból származott reformátor volt. Ezenkívül Westfáliában és Hollandban is gyökeret vert és tenyészésnek indult a Zwingli irányu egyházujítási mű. VI. Adorján pápa felhívó szózata a nürnbergi bíródalmi gyűléshez a reformáció elnyomása végett, elkésettnek bizonyult be s nem akadályozhatta meg a lelki felvilágosodás bajnokainak előre nyomulását. Elhatott a helvét reformáció által új életet és erőt nyert evangéliom Franciaországba is, hol azonban kezdettől fogva nagy elnyomatásokat szenvedett. Zwingli „de vera et falsa religione“ jeles munkáját I. Ferencz francia királynak ajánlja, nagy bátorsággal híván fel őt, hogy az evangéliom hirdetésének szabad utat engedjen. A nagy reformátor reményteljes lélekkel is tekintett a jövőbe, a mennyiben a király nőtestvére Margit, később navarrai királynő az evangéliom határozott pártfogója volt. A király szíve azonban rideg maradt s ádáz szigora elől, az önző céljai kivitelére magokat elárulni nem hajlandó hívők menekülni kénytelenítették, különben börtön, bilincs és vértanui halál várt rájuk. Hasonló sorsuk volt az evangéliom hű barátainak Olaszországban is, hol Egidius a Porta augusztinus rendű szerzetes — ki Zwinglivel levelezésben állott s ennek buzdítására az újszövetségnek olasz nyelvre lefordítását is munkába vette és a ki az ev. igazság és szabadság egyik lelkes apostola leendett — nagy valószínűséggel valamely olasz szerzetesi börtön rideg falai közt némult el örökre.

2. A mi immár a Zwingli által megindított ev. mozgalom tulajdonképeni akadályait illeti, azok kétfélék valának; azaz részint olyanok, melyek a pápaság részéről a reformáció terjedésének meggátlása illetőleg annak teljes elnyomása végett támasztattak; részint pedig olyanok, melyek az evangéliom ereje által új életre keltett keresztyén egyházban keletkeztek, értem a sákramentomok felett folytatott keserű harczokat, melyek nemcsak a tanbeli különbség előállítását, hanem általában számos elkeseredett és nem egy évszázadon át tartott testvérharczot idéztek elő az evangéliomi keresztyén egyházban.

Jelezve volt már fentebb, miszerint a pápai udvar mindent megtett

Zwingli elnémitására; azonban a legkedvezőbb ígéretek és egyházi kitüntetések, midőn a pápai trón kivételével a legmagasabb méltóságra juthatás ígértetett neki — mindez egy pillanatig sem ingatta meg keresztyéni szilárd jellemét s nem volt oly ár, melyért Krisztus evangéliomának hűséges hirdetőjéből a pápai szék alattvalójává lett volna. Midőn tehát a pápaság legengedelmesebb hive Fáber és a pápai követ semminemű cselekekkel nem közelíthettek hozzá: fondorkodó terveik kivitelére a reformáció iránt ellenséges indulatu Luzern, Uri, Schwyz, Unterwalden és Zug kantonokkal szövetkezést állapíták meg s izgatásaikra ezek üldözöbe vették az evangéliom hirdetőit. Szomorúan ismereteseek előttünk a helyét reformáció első áldozatai, kik kínpadra vonatás, üldöztetés és szenvedések után kivégeztettek, elevenen megégettettek avagy vízbe fulasztattak. Ismerjük az egyháztörténelemből a bádeni vita előzményeit, melyek a zürichi tanácsot arra indították, hogy Zwinglit erővel is visszatartsa az abban való részvevéstől; a mennyiben emberi számítás szerint biztosan lehetett következtetni, hogy a luzerni szerzetes Murner Tamás és társai, csakugyan végrehajtják esztelen és vakmerő tervöket, hogy Zwinglit eltegyék láb alul. A bádeni vitaértekezlet után közvetlenül, még erősebben feltűnt a fény mellett az árny, a győzelem öröme mellett a jövő küzdelmeinek aggodalma is. Elérkezett a helyét kantonok szövetségi esküje kölcsönös megújításának ideje. A katolikus rendek megtagadták a Zürich iránti hűségi eskü teljesítését s azt Zürichtól sem fogadták el. Hasonló módon bántak el a kath. kantonok: Bazel, sz. Gellen és Mühlhausen eddigi szövetséges társaikkal is. Ezen ellenséges magatartás elkésé- ritette a reformátusokat annál inkább, mert a jelek arra mutattak, hogy a katolikusok Ferdinánd főherczeg élén Zürich ellen támadó háborura készülnek. A Zürich és Zwingli ellen való ellenséges indulat napról-napra nyilvánvalóbbá lett. Ily körülmények közt Zwingli is indíttatva érezte magát, hogy védelemre gondoljon. A reformációhoz hű kantonok és városok közül Zürich, Bern, St.-Gallen, Biel, Mühlhausen, Bazel és Konstáncz is, védelmi szövetségre léptek. A kath. öt kanton viszont a reformáció ellenségeivel egyesült Zürich és a reformáció elnyomására s 1529. február havában a kath. kantonok és az addig gyűlölt ellenségnek tartott Ausztiria képviselői Feldkirchben szövetségre léptek, mely két hó mulva Waldshutban megerősítettett. Mindenféle hadi tervek készültek az evangéliomi tan kiirtására. Ugyanez történt ekkor Németországban is, a 2. speieri gyűlés előzményeképen s midőn V. Károly császár 1529. augusztus 5. napján Barcelonában békét kötött a pápával: ígéretet tett az eretnekség fegyveres hatalommal leendő kiirtására. Zwingli tisztán átlatta az egyesült ellenséges hatalmak szándékait s cselszövő terveit. És ámbár nagyon fájt nemes szívének, honfitársai ellenséges indulatu magatartását tapasztalnia, mind a mellett nem csüggedett, nem rettent vissza s nem kételkedett a felől, hogy az Ur, az ő evangéliomának ügyét diadalra juttatandja. E külső bonyodalmak, akadályok és nehézségek azonban távolról sem

nyugtalanították avagy szomorították el annyira reformátorunk lelkét, mint ama — mind ezeknél érzékenyebb viszálykodások, melyeket a hitben testvéreivel kellett folytatnia.

3. A sákramentomi küzdelem, mely Zwingli reformátori képességét és erejét szerfelett megpróbálta, két rendbeli volt, miképen a Krisztus által szerzett sákramentomok száma is kettő, ugymint: a keresztség és urvacsora. Zwingli álláspontján a sákramentomok „érzékelhető, ünnepélyes bizonyítékok és ígéretek avagy elkötelező jegyek,” a mennyiben azok által Istennek a Krisztusban közölt kegyelmi ajándékai jeleníttetnek meg és tétetnek bizonyosokká. A honnan következik, miszerint csak is azon cselekmények tekinthetők sákramentomoknak, melyek a szentírás szerint közvetlenül Krisztus által szerezettek és rendeltettek. Emez állásponton nyugodva, elsőben is az ugynevezett újakeresztelők — anabaptisták — fővezetői ellenében kellett Zwinglinek a tiszta keresztyéni tan lényegét s a bibliai igazságot védelmeznie. Tulajdonképen az újakeresztelés ténye s a gyermekkeresztség becsmérlése és megvetése csak lepel volt, mely alatt a fenálló egyházi rend ellenségei, a németországi pórlázadás idejéből ismert Münzer Tamással érintkezésben álló Grebel, Manz és társaik, egy általuk reformált eszményöknek megfelelő vallási társulat létrehozására törekedtek. A rajongók központi helye — honnan egész Helvetiát elárasztották — Waldshut schweizi határvároska volt. Zwingli ezen romboló áramlat veszélyes voltát korán felismerve, apostoli buzgalommal igyekezett a rajongókat hetenkinti összejövetelekben meggyőzni az igazságról. De siker helyett azon szomoru tapasztalatra jutott, hogy azok tulajdonképen az újakeresztelés jegyét csak ürügyül használják fel a fenálló egyházi és társadalmi intézmények felforgatására. A keresztség becsmérlése mellett, az úri szent vacsorát rendszeres esteli dorbézolássá aljasították le, melyet házaiknál éji összejöveteleikben üztek. A reformáció terjedésére nézve rendkívül káros hatása, az újakeresztelés leple alatt támasztott emez üzemeknek utját állani kívánván, 1525. évi november 6. napjára nyilvános vitaértekezletet hívott egybe Zürichbe, mely a nagy monostor templomban igen élénk érdeklődés közepett tartatott meg. Zwingli a keresztségre vonatkozó nézeteinek kifejtésével visszaverte és meggyőzte az újakeresztelők ellenvetéseit azon okokkal, melyeket „keresztség, újakeresztelés és gyermekkeresztség” című iratában találunk. (Zw. Werke II. köt. 1. pag. 230.) De bár a vita végeztével a lázadó Manz, Grebel és társaik a tanács által tévelygéseik elhagyására és üzelmeikkel való felhagyásra intettek: mind e mellett jó ideig eredménytelen volt minden fáradozás és csak szította a lázadás tüzét, mely ez időben Németországban a polgári fölkelés lángjaiba csapott át és sok véráldozat árán nyomathatott el. — Zwinglinek és az evangéliom hiveinek is sok verítékbe és küzdelembe került ez új mozgalom elfojtása, melylyel szemben a pápaság ellen vívott harcot Zwingli csak gyermekjátéknak tartotta. Miután a

polgári hatóságok ez irányban hozott kiméletes rendszabályai elégteleneknek bizonyultak be: mind inkább inkább szigorubb megtorlás, sőt még végső esetben halálbüntetés is lett alkalmazva, a társadalom és egyházi rend eme felforgatóival szemben. Végre az erélyes föllépés és buzgó imádság az Urhoz nem maradt eredménytelen, a mennyiben a református egyház, ezen megpróbáltatás tüzlángjaiban megtisztulva s a harc viharai alatt megedzve, új erővel szállhatott sikra a még reá várt nehéz küzdelmekkel való megvívásra. A pápaság pedig kárörömmel nézte mindezt, mint az evangélióm alapján reformált keresztyén egyház gyöngülését, más tekintetben pedig ezen vívódások a helvét reformáció megszilárdulását és terjedését a közvélemény előtt kockára tették épen oly időben és oly körülmények között, midőn az egyetemes egyházreformálás két nagy vezérférfia: Luther és Zwingli közt, amaz elkeseredett urvacsorai harc lángja lobbott vetett.

Urvacsorai harc. A sákramentomi harc másik jó részét, reformátortársával Lutherrel kellett vívnia Zwinglinek. Ez igen érzékeny nyé vált és Zwingli részéről testvéri szeretettel párosult férfiasággal folytatott vita első kezdeményezője és okozója Karlstadt volt, ki romboló és sok tekintetben veszedelmes irányu ujitásaival gondot és sok munkát adott a szász reformátornak, kinek urvacsorai nézete megtámadása által heves tollharc kitörését idézte elő. Zwingli meglepetve értesült a szerinte igen korszerűtlen vitáról, a mennyiben remélte, hogy magánya csöndjében rég megérlelődött s az írás alapján nyugvó meggyőződése az urvacsorára vonatkozólag, minden szenvedélyes vitatkozás nélkül fog majd utat törni a hívők szíveibe. De midőn látta, hogy a Luther-Karlstadt-féle szenvedélyes tollharc több helyen a viszálykodás tüzet készül lángra lobbantani s Helvetiában egyes lelkészek a vita iránt annyira érdeklődnek, hogy azt a gyülekezetek hitéletébe is átvihetik: írásba foglalta az urvacsorára vonatkozó nézeteit, melyeket mint magánjellegűeket (1524. november 16.) az e tárgyban nyilvános értekezlet tartását sürgető Luther felfogásu Alberus reutlingeni lelkészhez írt levelében közölte. — Midőn pedig tapasztalta, miszerint ezen nem nyilvánosságra szánt sorai, illetve nézetei általánosan ismeretessé lettek: indítatva érezte magát, hogy azokat bizalmas barátaival is közölje, a kik is mindannyian határozottan a Zwingli-féle urvacsorai tanfelfogáshoz csatlakoztak.

Zwingli álláspontján, a mint tudva van, az urvacsorának szereztetési szavai nem betű szerint való, hanem képileges, érzékeltető, szemléltető jelentőséggel bírnak. Ugyanis az urvacsorában levő kenyér, midőn a hívőknek nyújtatik, jelenti Krisztus testét; a kehely (t. i. a bor) pedig az ő véré. Krisztus az urvacsora sákramentomában képmását hagyta hátra az anyaszentegyháznak, eme bucsuszavakat mondván: „ez az én testem, ez az én vérem, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.“ E szereztetési szavakban egyszersmind önnön magát egész kegyelmével és irántunk való hűségével ajándékozta minékünk. Krisztus a hit által oly

valósággal jelen van szivünkben, mint a milyen bizonyosan megfeszített testének és érettünk kiontatott vérének látható jegyeit érzékeinkkel izleljük. Az urvacsorai kenyér és bor, mint sákramentomi jegyek, szent pecséték; azonban a sákramentomi cselekményen kívül csak pusztá kenyér és bor gyanánt tekintendők, mert Krisztus az égben van, szent atyjának jobbján, a földön pedig a hívők szívében, de nem a külső szertartási jegyekben él és lakozik.

Feladatunk szűk tere nem engedi, a Zwingli-féle urvacsora tanfelfogásnak a Lutherétől való különbözőségét érdemlegesen tárgyalni, csak is rámutatunk a heves tusára, melyet a reformáció két nagy alkotó férfia egymással vívott és pedig oly körülmények közt, midőn vállvetett erővel és egyetértő lélekkel kellett volna a reformáció épületét szilárdítani s biztosítani. Mindketten oly szellemi fegyverekkel harcoltak, melyek alapnevelésökre, jellemök fejlődésére és egész lényök mivoltára engednek következtetni. Zwingli sohasem feledte, hogy mindnyájan tévedés alá vetett emberek vagyunk; mindenkor imádkozott az Urhoz kegyelemért, valahányszor e vitás kérdéshez kellett nyulnia. — Ellenfelelével szemben szelidség és keresztyéni szeretet sugalta minden mondatát. Az „*et*“ szócska jelentőségét a legvonzóbb képiles értelmezésekkel világosította meg, míg ellenfelét épen e szócska annyira átváltoztatta, hogy a vita folyamán gyakran tévedésbe jutunk a szász reformátor testvéri magatartásának láttára. — S midőn Luther és barátai kieszközlésére Zwingli és Oecolampadius iratainak terjesztése ellen tilalmak bocsáttattak ki s a nagylelkű Luther a hesseni grófhhoz így írt: „most kell a sákramentomosok közé verni“ értve Zwinglit és barátait: ime Zwingli e méltatlan magatartás felett bár elszomorodott s megbotráncózását el nem titkolható — de nem viszonzta a szidalmat. Zwingli szelid lelkületét és férfiass jellemét aranylapra jegyezte föl az utókor részrehajlatlan bírálata, a mint hogy ugyanazon utókor, a kegyelet leplével fedezgette be a nagylelkű és mélyen gondolkozó szász reformátor fogatkozásait és tévedéseit. Mindamellétt fáj tudnunk, hogy az evangéliumi igazság két dicső bajnoka oly ellenkezésbe jöhetett a hit egy tétele fölött, miszerint egyikök — önuralmát veszve — a szeretetet, mely a tökéletességnek kötele, megvonta az ugyanazon hitalapon álló keresztyén testvérétől, a mint ezt az 1529. október havában tartott marburgi értekezlet folyámból tudjuk. A Filep örgróf által kezdeményezett ama colloquium nem végződött a kívánt és remélt sikerrel; csak is azon czél lett elérve, hogy a két reformátor és barátaik által egyértelműleg vallott hittételek írásba foglalva, aláíratlak azon reményben, hogy a fenforgó tanbeli eltérés mellett, közösen munkálandják az anyaszentegyház üdvét. — Zwingli az értekezlet befejezése alkalmával, könyező szemekkel jobbát nyujtva Luthernek, mondá: „nincs ember e földön, kivel inkább kívánnék egy értelemben lenni, mint a wittenbergaiakkal“; mire Luther a testvérjobbót e szavakkal utasítá vissza: „vos habetis alium spiritum, quam nos.“

(Christoffel „Zwingli's Leben . . .“ VII. 8.) És bár nem kellemes, de a történeti igazság érdekében felemlitem még azon egy adatot, miszerint Luther még teljes 14 évvel is Zwingli halála után oly kevésbé tudott uralkodni a Zwingli ellen való dogmatikai ellenszenvén, hogy saját halála előtt néhány héttel, az első zsoltár szarkasztikus parodizálásában eme szavakat tudta használni: „Beatus vir, qui non abiit in consilio sacramentarium, nec stetit in via Cinglianorum, nec sedet in cathedra Tigurinorum.“ (Th. Stud. et Krit. 1862. IV.)

A marburgi kölcsönös személyes találkozás és vita mindamellett nagy jelentőségű volt az evangéliom alapján megújult keresztyén egyház további fejlődésére, a mennyiben a marburgi cikkek mindkét reformátor hivatott emlékeztették a közös hitalapra, melyen a reformáció műve felépült. Zwingli a hesseni örgróf baráti szeretetével szívében tért vissza Zürichbe, nagy tervek megvalósíthatása felett mély gondolatokba merülve.

4. Nagy tervek megvalósítása foglalkoztatta Zwinglit a marburgi vita után, hogy t. i. a pápaság által támasztott akadályok legyőzésével biztosítsa az evangéliomi igazság és reformált egyház terjedésének útját. Az 1527. évi decemberben Zürich és a reformációhoz hű kántonok közt kötött szövetséghez Filep hesseni örgróf és Ulrich württembergi herceg is csatlakoztak és kísérletek tétettek Velencze és Franciaország szövetségének megnyerésére is, a spanyol-osztrák dynastia hatalmának és cselszövő terveinek megdöntésére. De sikertelenül. Ezalatt a kath. kántonok egymás közt és az osztrák uralkodó házzal kötött szövetségük szilárdításán és szélesbitésén munkálkodtak úgy, hogy az egész Helvetia két ellenséges táborra szakadt, melyek a külhatalmaknál kerestek támaszt és biztosítékot. A mint a bonyodalnak szaporodtak és az elkeseredés mindkét részről nőttön nőtt: a zürichi nemzetgyűlés (1529. ápril 21.) elhatározta, hogy az ellenséges indulatu kántonok az Ausztriával kötött szövetségtől való elállásra, az evangéliom hiveinek üldözésével való felhagyásra és mindennemű zaklatások és gyalázódások megszüntetésére hívassanak fel. A jó célzatu felhívásra a szövetséges kath. kántonok sértőleg és daczosan feleltek s az ügy csak mérgesebb jellegűvé vált. A további bizonytalanságnak véget vetendő: Zürich fegyvert ragadott s már szemben álltak egymással az ellenséges kántonok csapatai, midőn a közvetítő kántonok buzgalma folytán (1529. június) békeszerződés jött létre az ellenséges felek közt, mely ha nem felelt is meg teljesen Zwingli kívánságának, de a reformáció hiveire és Zürichre nézve kedvező vala.

Az egyesült öt kántonbéliiek bosszusan hagyták oda a harczterét s megesküdtek, hogy az atyák hitétől való mindennemű elpártolást megfognak torolni. Ezek a békeszerződés pontjait épen ellenkezőleg magyarázták, mint a hogy azt a zürichiek értették és felfogták. Az ellenségeskedés nem szűnt meg, sőt növekedett s kölcsönösen panaszok emeltettek a nemzetgyűléseken a békepontok megszegése ellen. A kath. kántonok a császár és más idegen hatalmak támogatásában bizva, az evangéliomi

szellemü szövetséges kántonokat folytonosan ingerelték és háborgatták. Ez állapot veszélyesebb volt a nyílt háboruzásnál. — Zwingli bár nemesen buzgólkodott azon, hogy ezen üzelmek korlátoztassanak, s az Isten igéjének hirdetése akadálytalanul folytattassék, de minden igyekezete hajótörést szenvedett az ellenséges kántonok veszedelmes készülleteivel szemben. Ez alatt az ő ellenzése daczára elhatároztatott, hogy az öt kánton előtt a zürichi határsorompók elzárassanak és minden élelmi szer kivitele eltiltassék, míg csak azok az evangyéliom hiveinek rágalmazásával és az Isten igéje hirdetésének akadályozásával fel nem hagynak. Emellett a határozat kimondása — mely mint említve volt, Zwingli határozott ellenzése daczára történt — nagy elkeseredést szült az ellenség táborában, annál inkább, mert a korábbi szűk termés következtében az élelmi szerek különben is megdrágultak s a kitörő ragályos betegség inséget, nyomort és ijedelmet okozott országszerte. Zwingli minden eddigi alkotása a legnagyobb veszélylyel vala fenyegetve, ő maga is szenvedett a bekövetkezhető csapások sejtelmeinek sulya alatt s eddigi bizalmát, szilárd kitartását és erejét veszteni látszott. E közben az ellentábor harczra készülődött s a szorosokat megszállotta. — A zürichi tanács késedelmezése és habozása pedig növelte a reformátusok aggodalmait. 1531. Október 10. napján végre a nagy tanács elhatározásából 600 harczkész férfi érkezett a kappeli harcztér végzetes színhelyére. Zwingli is ott volt köztük, mint a haza és evangyéliomi szabadság felkent harczosa. Rövid, de elszánt heves tusa után a kisdud csapat harczosai, a tizszerte nagyobb ellenfél bárdjai és ágyuinak életet oltó lövegei alatt halomra hullottak s az övéit lelkesítő, honához és Urához utolsó pillanatig rendithetetlen hű Zwingli is nyájának juhai között lehelte ki lelkét 1531. okt. 11. napján. „A testet megölhetik, de a lelket nem“ valának utolsó szavai. A felbőszült zsoldos tömeg, az igazság bajnoka elleni gyűlöletét és boszuját annak hulláján elégitette ki, mely hóhérbárd által felnégyeltetett és hamuvá égetve emberietlen módon, barátai és tisztelőik egyeletétől is elvonatott.

De az igazság, melynek győzelemre juttatásáért szíve lángolva égett; a hon, melynek ősi erényeiért, nagyságáért és szabadságáért példás honfui szeretettel sikra szállt; az evangyéliom, melynek erejétől áthatva, a Deo soli gloria örök diadaláért apostoli fenkölt lélekkel — világot, emberi méltóságot, földi dicsőséget, sőt a halált is megvetve — küzdött: négy századoknak lezajlása után is és örökké élnek, miként Zwingli reformátorunk szelleme is alkotásaiban kitörölhetetlenül, neve és dicső emlékezete pedig az evangyéliom szerint reformált keresztyén egyházban halhatatlanul él!

Pancsova, 1884. márczius hó.

E. J.